

ΠΟΛΥΤΡΟΠΗ ΑΡΜΟΝΙΑ
ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
10-5-2022
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΕΠΤΑ (7)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

A.

α. ἀλλὰ ταύτη τὰ ἄλλα ὑποτεταγμένα, αὐτὴν δ' ἀδούλευτον καὶ ἀνυπότακτον.

β. Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ, οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων·

γ. Μηδὲν ἔχειν ἰδίᾳ συμφέρον, περὶ μηδενὸς βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον, ἀλλ' ὡσπερ ἄν, εἰ ἡ χεὶρ ἢ ὁ πούς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ, οὐδέποτ' ἂν ἄλλως ὤρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὄλον.

δ. Ὅλον δὲ τοῦτο ἰδιωτικώτατόν ἐστιν.

ε. τὴν δὲ εὐμάρειαν οὐδὲν ἄλλο λέγω ἢ εὐκοσμίαν.

B1.

Ο φιλόσοφος στην αρχή του κειμένου με την προστακτική *σκέψαι* προτρέπει τον εαυτό του και τον αναγνώστη να αναλογιστεί ποιος είναι (τίς εἶ), να ενδοσκοπήσει, να αναζητήσει την ταυτότητά του και να αποκτήσει συνείδηση των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του. Αρχικά, οφείλει να συνειδητοποιήσει ότι είναι άνθρωπος (τό πρώτον ἄνθρωπος), πράγμα που σημαίνει ότι διαθέτει προαίρεση, δηλαδή ελεύθερη βούληση, δυνατότητα να επιλέγει ελεύθερα κατόπιν σκέψης (τοῦτο δ' ἔστιν οὐδὲν ἔχων κυριώτερον προαιρέσεως) . Η προαίρεση είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, **στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειῶν που συγκροτεῖ τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η ἔλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας.** Επομένως , η έννοια της προαίρεσης καλύπτει τόσο την ηθική θέληση, όσο και τη διάνοια, το νου, τη λογική δύναμη. Προϋπόθεση για την προαίρεση είναι η διαίρεση των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα

από τις δυνάμεις μας (τα άπροαίρετα, τα ούκ έφ' ήμϊν) και είναι αδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας. Η δυνατότητα της προαίρεσης αποτελεί καθοριστικό στοιχείο της ανθρώπινης ταυτότητας, καθώς δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να καθορίσει ο ίδιος την πορεία μέσα σε έναν κόσμο μετέωρο, αβέβαιο και συχνά εχθρικό. Ο ρόλος της είναι ηγετικός και καθοδηγητικός. Είναι το μόνο στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης που δεν υποτάσσεται σε κάποιο άλλο (άδούλευτον καί άνυπότακτον), ενώ όλα τα άλλα στοιχεία είναι υποταγμένα σε αυτήν, δηλαδή είναι αξιολογικά κατώτερα και εξαρτώμενα από αυτήν.

Το δεύτερο γνώρισμα του ανθρώπου που τον κάνει να ξεχωρίζει και να υπερέχει έναντι των υπόλοιπων έμβιων όντων, όπως είναι τα θηρία και τα πρόβατα, **είναι ο λόγος, η ικανότητα λογικής σκέψης και ομιλίας** (Σκόπει οϋν, τίνων κεχώρισαι κατά λόγον. Κεχώρισαι θηρίων, κεχώρισαι προβάτων). Ωστόσο, ειδικά στη φιλοσοφία του Επίκτητου και των Στωικών ο λόγος έχει βαθύτερη έννοια και λειτουργία. Ο λόγος εδώ είναι θεϊκός, μια αιώνια ενεργητική δύναμη του σύμπαντος, η απαραβίαστη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, που όλα γίνονται σύμφωνα με αυτή και που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε μια παγκόσμια συμπάθεια. Οι Στωικοί την ονομάζουν θεό ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση ενός θεϊκού, έλλογου νόμου. **Ο άνθρωπος, επειδή διαθέτει λόγον, μπορεί να σκέφτεται με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί το σύμπαν, να κατανοεί τη θεϊκή διακυβέρνηση του κόσμου, να συνειδητοποιεί τη θέση του στο κοσμικό σχέδιο και να συμπορεύεται με αυτό προκειμένου να κατακτήσει την ευδαιμονία.**

Το τρίτο χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου είναι η ιδιότητά του να είναι πολίτης του κόσμου (Επί τούτοις πολίτης εἶ τοϋ κόσμου καί μέρος αϋτοϋ, οϋχ έν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλά τῶν προηγουμένων) . **Ο Επίκτητος δεν εννοεί βέβαια ότι ο άνθρωπος της εποχής του είναι μέλος ενός παγκόσμιου κράτους. Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία' ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα.** Ο Επίκτητος, ακολουθώντας την παράδοση του στωικισμού, θεωρεί ότι ο άνθρωπος ακολουθεί τον παγκόσμιο νόμο της φύσης, ότι το σύμπαν το ίδιο είναι μια πόλη, η κατοικία θεών και ανθρώπων, με κοινό συνδετικό στοιχείο τη λογικότητα. Οι πράξεις των ανθρώπων είναι άμεσα συνδεδεμένες με το σύνολο του κόσμου, εφόσον διέπονται από λογικότητα. Γι' αυτό τον λόγο ο άνθρωπος είναι πολίτης του κόσμου και συγχρόνως μέρος αυτού, όχι υπηρετικό αλλά ηγετικό, διότι έχει από τη φύση του την ικανότητα να κατανοεί τη θεϊκή διακυβέρνηση του κόσμου και να αξιολογεί τις συνέπειές της (παρακολουθητικός γάρ εἶ τῆ θεῖα διοικήσει καί τοϋ έξῆς έπιλογιστικός).

B2.

Ο Επίκτητος απαντώντας στο ρητορικό ερώτημα «Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;» σχετικά με τον ρόλο και την αποστολή του πολίτη του κόσμου διατυπώνει την άποψη ότι ο άνθρωπος οφείλει να μην προτάσσει το προσωπικό του συμφέρον (Μηδὲν ἔχειν ἰδίᾳ συμφέρον) και να μην αποφασίζει για τίποτε σαν να είναι αποκομμένος από την ολότητα (περί μηδενός βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον) .Τον προτρέπει να συνειδητοποιήσει πως δεν είναι ανεξάρτητος και αυτόνομος, αλλά ότι υπάγεται σε ένα σύνολο, σε μία παγκόσμια κοινότητα, αποτελώντας οργανικό τμήμα της. Έτσι, η ευδαιμονία του ανθρώπου θα εξασφαλιστεί εφόσον αντιληφθεί το κοσμικό σχέδιο του λόγου και εφόσον καταφέρει και ο ίδιος να ενταχθεί στον κόσμο και να ρυθμίσει κατάλληλα τη συμπεριφορά του.

Τη παραπάνω αντίληψη θέλει να καταστήσει κατανοητή ο Επίκτητος με μια παρομοίωση (ὥσπερ ἄν, εἰ ἡ χεὶρ ἢ ὁ πούς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ, οὐδέποτ' ἂν ἄλλως ὥρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὅλον) με την οποία παρομοιάζει τη σχέση που έχει το χέρι ή το πόδι ως μέρος του σώματος με όλο το σώμα με τη σχέση που έχει ο άνθρωπος ως μέρος του κόσμου με το σύνολο του κόσμου. Όπως το χέρι ή το πόδι, δεν μπορεί να αποκοπεί και να ζήσει ανεξάρτητα από το υπόλοιπο σώμα , έτσι και ο άνθρωπος δεν μπορεί να ευδαιμονήσει αποκομμένος από τον κόσμο, αλλά οφείλει, αποκτώντας συνείδηση της θέσης του μέσα στον κόσμο, να ενεργεί συντονίζοντας τις επιθυμίες του και τις προτεραιότητές του με την κοσμική τάξη και υποτάσσοντας τη λογική και τη δράση του στο γενικό συμφέρον.

B3.

Η ἀναχώρησις αποτελεί κεντρική έννοια και βασικό ζητούμενο και στα δύο κείμενα. Στο κείμενο του Ρωμαίου αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου χρησιμοποιείται τέσσερις φορές (ἀναχωρήσεις- ἀναχωρεῖν-ἀναχωρεῖ- τήν ἀναχώρησιν) . Με τον όρο αναχώρηση δηλώνεται η απομάκρυνση του ανθρώπου από τη συνεχή ενασχόληση με την εξωτερική πραγματικότητα και η αναζήτηση καταφυγίου μακριά από την καθημερινότητα ή από τα προβλήματα που αυτή συνεπάγεται. Κατά τον Μάρκο Αυρήλιο αυτό που θα προσφέρει στον άνθρωπο την αναχώρηση που έχει ανάγκη είναι η συγκέντρωση στον εαυτό του και όχι η αλλαγή περιβάλλοντος, όπως κάνουν οι αφιλοσόφητοι άνθρωποι οι οποίοι καταφεύγουν σε εξοχικά και στην ύπαιθρο, ταξιδεύουν σε παραλίες και βουνά, προκειμένου να απομακρυνθούν από τις δύσκολες συνθήκες της καθημερινότητας και να ανανεωθούν (Αναχωρήσεις αὐτοῖς ζητοῦσιν ἀγροικίας καὶ αἰγιαλοῦ καὶ ὄρη). Η αναχώρηση που προτείνει

ο φιλόσοφος είναι η ενδοσκόπηση(είς έαυτὸν ἀναχωρεῖν). Αυτή θα προσφέρει στον άνθρωπο ηρεμία, αταραξία στη σκέψη και στο πνεύμα του(Οὐδαμοῦ γὰρ οὔτε ἡσυχιώτερον οὔτε ἀπραγμονέστερον ἄνθρωπος ἀναχωρεῖ ἢ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν). Αυτή ακριβώς η κατάσταση της αταραξίας και της γαλήνης είναι ό,τι έχει μεγαλύτερη ανάγκη ο άνθρωπος, καθώς τα εξωτερικά ερεθίσματα δρουν ως περισπασμοί και η συνεχής ενασχόληση με τον εξωτερικό κόσμο διαταράσσει τη γαλήνη του πνεύματος, δημιουργεί ψυχική ταραχή και αναστάτωση. Έτσι για τον άνθρωπο που ακολουθεί τα διδάγματα της στωικής φιλοσοφίας τα εξωτερικά γεγονότα με τη μεταβλητότητά τους δεν θα πρέπει να επηρεάζουν τη ζωή του ανθρώπου. Θεωρεί επίσης ότι ο άνθρωπος έχει μέσα στην ψυχή του (ἔνδον) τα στοιχεία που θα του εξασφαλίσουν εσωτερική ισορροπία και ηρεμία (εὐμάρεια), αν εγκύψει σε αυτά. Ο λόγος ως δομικό γνώρισμα του ανθρώπου θα τον βοηθήσει να αναζητήσει τα στοιχεία εκείνα που θα τον οδηγήσουν σε ευδαιμονία και αρμονία. Αναφέρει, ωστόσο, ότι η καταφυγή στον εαυτό, όσο συνειδητή και σταθερή επιλογή κι αν είναι, έχει προσωρινό χαρακτήρα, καθώς σύντομα ο άνθρωπος καλείται να επιστρέψει στις υποχρεώσεις και τα έργα του. Η διάκριση ανάμεσα στον εξωτερικό και στον εσωτερικό κόσμο δεν υποκρύπτει καμία υποτίμηση για τον πρώτο, ούτε συνεπάγεται απογοήτευση και αναχωρητισμό.

Ανάλογη είναι και η άποψη που προβάλλεται από τον Σενέκα. Στο πρώτο απόσπασμα παρουσιάζει την τάση των ανθρώπων να ταξιδεύουν συνεχώς, να παρακολουθούν θεάματα, να ρέπουν προς τις μεταβολές, να αναζητούν νέους προορισμούς επειδή νιώθουν ανικανοποίητοι και επειδή πιστεύουν ότι προστατεύουν τον εαυτό τους με τη διαφυγή και την απομάκρυνση από οτιδήποτε τους πληγώνει. Και ο Σενέκας, όπως και ο Μάρκος Αυρήλιος, φαίνεται να θεωρεί μία τέτοια στάση αφιλοσόφητη, αφού δεν καταλαβαίνουν ότι το πρόβλημα δεν είναι η τόπος αλλά ο ίδιος μας ο εαυτός. Γι' αυτό τον λόγο στο δεύτερο απόσπασμα προτείνει την αναχώρηση στον εαυτό, η οποία μπορεί να προσφέρει την γαλήνη, την ηρεμία και την ισορροπία που διαταράσσεται συχνά από την επαφή με τον εξωτερικό κόσμο (η επαφή με ανόμοιες φύσεις ανατρέπει την ισορροπία που έχουμε αποκαταστήσει, αναθερμαίνει τα πάθη και κακοφορμίζει τα πνευματικά έλκη, αν αυτά δεν έχουν αποθεραπευθεί). Η συνεχής ενασχόληση με τις τρέχουσες υποθέσεις της ζωής, τα πάθη και οι επιθυμίες μας εξαντλούν και οδηγούν σε πνευματική και ψυχική φθορά.

Και ο Μάρκος Αυρήλιος και ο Σενέκας συμφωνούν ότι η αναχώρηση στον εαυτό και η ενδοσκόπηση είναι ένας απαραίτητος αυτοέλεγχος για την ευδαιμονία και δεν μπορεί να επιτευχθεί, αν το άτομο δεν απομακρυνθεί από το πλήθος. Ωστόσο, και οι δύο συμφωνούν ότι η διάκριση ανάμεσα στο έξω και το μέσα δεν κρύβει κάποια υποτίμηση για το πρώτο· ο Στωικός δεν φοβάται να αντιμετωπίσει τις εξωτερικές δυσκολίες. Η απελευθέρωσή του

συνίσταται στο να βρει την ισορροπία ανάμεσα στο εξωτερικό και το εσωτερικό. Η καταφυγή στον εαυτό δεν καταργεί την πράξη ούτε την αποκοπή από τον κόσμο. Γι' αυτό και ο Σενέκας υποστηρίζει ότι θα πρέπει να συνδυάζονται και τα δύο και να καταφεύγει κανείς άλλοτε στην απομόνωση και άλλοτε στην επαφή με το πλήθος. Το πρώτο θα μας κάνει να επιθυμούμε τους ανθρώπους, ενώ το δεύτερο τους εαυτούς μας, και το καθένα θα αποτελέσει φάρμακο για το άλλο.

B4.α.

1.

αδούλευτον: αδούλωτος

ιδιωτικώτατον (ιδιωτικός): αφελής

εὐμάρειαν:γαλήνη

2.

Τα χωράφια έμειναν αδούλευτα πολύ καιρό λόγω του πολέμου.

Η προσφορά υλικοτεχνικού εξοπλισμού σε νοσοκομεία από μεγάλες επιχειρήσεις την περίοδο της πανδημίας ανέδειξε το κοινωνικό όφελος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Παρά την οικονομική ευμάρεια πολλοί από τους πολίτες είναι απαισιόδοξοι για το μέλλον.

B4.β. προβάτων, ἔν, ὠρέχθησαν, ἐγκύψας

B5.

α. Ιουστινιανού

β. Ησίοδος

γ. 343 π.Χ.

δ. Ηρακλείδη

ε. τρίτη

Γ1.

Δεν πρέπει, λοιπόν, ο ιστορικός να τρομάζει μέσα από την ιστορική συγγραφή τους αναγνώστες παρουσιάζοντας αλλόκοτα πράγματα ούτε να αναζητά τους λόγους που ενδεχομένως είχαν ειπωθεί ούτε να απαριθμεί τις συνέπειες των όσων έχει αναφέρει, όπως οι τραγικοί ποιητές, αλλά να μνημονεύει δίχως παραλείψεις όσα έγιναν και ειπώθηκαν αληθινά, έστω κι αν τυχαίνει να είναι ασήμαντα/μικρής αξίας.

Γ2.

Ο σκοπός της ιστορίας, σύμφωνα με τον Πολύβιο, είναι μέσα από την παρουσίαση γεγονότων που είναι αληθινά και που έχουν τεκμηριωμένα συμβεί στο παρελθόν να πληροφορήσει και να διδάξει τους αναγνώστες του ιστορικού έργου, ικανοποιώντας την επιθυμία τους για μάθηση. Ο ιστορικός δεν αποβλέπει στη διέγερση συναισθημάτων, στον εντυπωσιασμό. Στην ιστορία κυρίαρχη θέση κατέχει αποκλειστικά και μόνο η αλήθεια.

Από την άλλη, η τραγική ποίηση έχει ως κύριο σκοπό να γοητεύσει, να συγκινήσει, γενικότερα να προκαλέσει συναισθήματα ευχάριστα ή δυσάρεστα στην ψυχή των θεατών. Γι' αυτό πολλές φορές περιγράφει σκηνές, που δεν έχουν καμία ιδιαίτερη αξία, με πολλές λεπτομέρειες, γιατί γνωρίζει ότι προκαλεί το ενδιαφέρον των θεατών, παρουσιάζει γεγονότα ή λόγια αληθοφανή γνωρίζοντας ότι θα αγγίξουν συναισθηματικά τους θεατές, ενώ οι τραγικοί ποιητές δε διστάζουν να προβάλλουν σκηνές δυστυχίας για να προκαλέσουν τον οίκτο, τη συμπάθεια προς τους πρωταγωνιστές αυτών των σκηνών. Το ζητούμενο για τον τραγικό ποιητή δεν είναι η εύρεση και η προβολή της αλήθειας, αλλά η πρόκληση της ηδονής μέσα από τη συγκίνηση και τη συναισθηματική διέγερση.

Γ3.α.

δάκρυα: τό δάκρυον/τό δάκρυ

άνδρων: ὁ ἀνήρ

γυναικῶν: ἡ γυνή

γονεῦσι: ὁ γονεύς

Γ3.β.

συμπαθεστέρους, χρησιμώτερον

τοῖς ῥηθεῖσι

Γ4.α.

πειρώμενος: πειρῶτο, ἐπειρᾶσθε

Γ4.β.

ἀπαγαγοῦ, θές, ἔντυχε

Γ5.α.

σπουδάζων: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα εισάγει.

είς ἔλεον: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο απαρέμφατο ἐκκαλεῖσθαι

πρός τούτοις: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει προσθήκη στο ρήμα.

ἀναμίξ: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στη μετοχή ἀπαγομένων.

Γ5.β.

Η δευτερεύουσα εκφέρεται με υποτακτική. Δηλώνει πράξη αόριστα επαναλαμβανόμενη στο παρόν /μέλλον, επειδή εξαρτάται από το ρήμα ἡγεῖται με το οποίο σχηματίζει λανθάνοντα υποθετικό λόγο.

Γ6.α.

Ὅρῳ τοῦτον **ποιοῦντα** δὲ τοῦτο παρ' ὅλην τὴν ἱστορίαν, **πειρώμενον** <έν> ἐκάστοις ἀεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέναι τὰ δεινά.

Γ6.β.

τούτων ἃ ἐπράχθησαν/ἐπράχθη

